

בגדרי חיוב הבעל ברפואת אשתו, ואם חייב לתרום לה כליה

א. צורתא דשמעתא

במשנה בכתובות נא. לקתה חייב לרפאותה, ופירש רש"י שם שהרפואה היא כמזונות, ובדף נב: ביאר עוד דכיון דמזונות ורפואה תרוויהו חיותא הן לכן חייב בזה. נמצא לפי רש"י שחיוב הרפואה אינו דין בפני"ע אלא נובע מהחיוב מזונות, ובמזונות גופא יש נידון בגמ' אם זה חיוב מהתורה או מדרבנן, ולפי"ד רש"י לכאורה ה"ה ברפואה. אמנם הריטב"א שם כתב שחיוב הרפואה אינו נובע מהחיוב מזונות אלא תקנה בפני עצמה היא.

ושם בדף נב: תנו רבנן אלמנה ניזונת מנכסי יתומין, וצריכה רפואה הרי היא כמזונות, רבן שמעון בן גמליאל אומר רפואה שיש לה קצבה נתרפאת מכתובתה, שאין לה קצבה הרי היא כמזונות. עוד איתא שם בגמ' דקריביה דרבי יוחנן הוה להו איתת אבא דהות צריכה רפואה כל יומא, ולכן חשיבא כרפואה שאין לה קצבה והיתה אוכלת מנכסי יתומין, אתו לקמיה דר' יוחנן, אמר להו איזילו קוצו ליה מידי לרופא שיהיה אחראי לרפואתה עד סוף ימיה וממילא הוי כרפואה שיש לה קצבה, ואינה מנכסי יתומים.

והנה האי שמעתתא צריכה ביאור טובא, דאם חיוב הרפואה מחמת שזה חיותא דאיתתא, מאי נפקא מינה אם יש לזה קצבה או לא, הרי זה חיותא, וברש"י פירש דכשם שהמזונות אין להם קצבה ה"ה רפואה, כלומר רפואה שיש לה קצבה אינה דומה למזונות ולכן אינה מקבלת, אבל רפואה שאין לה קצבה דמיא למזונות שאין להם קצבה, וצ"ב מה איכפ"ל אם זה דומה בצורת הקיצבה, הרי עיקר החיוב זה משום שזה חיותא, וגם אם אינו דומה למזונות אכתי בעינן חיותא, ולכאורה עיקר המגדיר של חיוב המזונות הוא ה'חיותא', והקצבה היא רק ענין מציאותי, ואמאי בעינן שיהיה דומיא למזונות בקיצבה. ועוד צ"ב בדברי רבי יוחנן דאם קצף לה הרופא הוי כיש לה קצבה, הרי מ"מ סוג הרפואה שלה הוא דומה למזונות שאינו קצוב, דצריכה רפואה באופן סדיר כמו שאנשים אחרים צריכים מזונות, ומה מהני מה שהוא עשה הסכם שיהיה קצוב, וכי אם יעשה הסכם עם חנוני שיפרנסה כל ימיה וכי יפטר מחיוב מזונות משום דהוי קצוב, הרי מ"מ חייב בחיותא.

והנה בטור הביא את שיטת הבעל העיטור שכשם שאלמנה אינה מקבלת רפואה שיש לה קצבה ה"ה באשה נשואה, אין בעלה חייב ברפואה שיש לה קצבה, אמנם הרא"ש ועוד ראשונים חלקו על העיטור וס"ל דרק לגבי אלמנה הגמ' חילקה בין יש קצבה לאין קצבה, אבל בנשואה אין חילוק וחייב גם ביש קצבה, וכך פסקו הרמב"ם אישות פי"ד הי"ז והשו"ע אהע"ז סי' עט, וצ"ב מה החילוק בין חיוב רפואה דבעל לאשתו, לבין חיוב רפואה לאלמנה.

ובביאור החילוק בין אשה נשואה לאלמנה כתב הרא"ש והובא בב"ח דרפואה שאין לה קצבה דומה למזונות, ורפואה שיש לה קצבה דומה לפדיונה, ומעתה באשה נשואה שבעלה חייב גם במזונותיה וגם בפדיונה ה"ה שחייב גם ברפואה שיש לה קצבה וגם ברפואה שאין לה קצבה, אבל אלמנה שאין חייבין אלא במזונותיה ולא בפדיונה פטורים מרפואה שיש לה קצבה. מבואר בדברי הרא"ש כרש"י שהמגדיר של חיוב המזונות הוא חיותא שאין לה קצבה, ואילו חיוב שיש לו קצבה אינו דומה למזונות אלא לפדיון שהוא מאורע חד פעמי, וצ"ב בכל זה.

ב. בגדרי חיוב מזונות באשה

והנה יש לחקור בגדרי חיוב המזונות דבעל לאשתו האם הוי חוב ממוני בעלמא, שנתחייב לזונה, או שיש כאן חוב מדיני האישות, שצורת האישות מחייבת את הבעל לזון א אשתו, וכשם שחייב בעונתה ה"ה חייב במזונה, וישאר כסות ועונה' כולוהו בחדא מחתא מחתינהו.

ומבואר בפרישה (חו"מ סי' צו סקמ"א) שהחיוב מזונות הוא מדין אשתו כגופו, וכשם שמאכיל ומלביש את נפשו כן חייב להאכילה ולהלבישה, וכ"מ בר"י מיגש כתובות סג. שבעל שאינו זן נחשב כמורד, ולכאורה משום חוב בעלמא אינו נעשה כמורד, אע"כ דיש כאן פגם בעצם האישות, וכ"כ האבנ"מ סי' עז, וכן נחלקו הראשונים (הובא ברמ"א שם) אם עני שאין לו מזון לאשתו חייב לגרשה, ומבואר דזה מעיקר דיני האישות. (וע"ע להלן אם חייב להשכיר עצמו).

והנה הראשונים נחלקו באשה שחלתה בפשיעה אם חייב ברפואתה, בשיטמ"ק כתב שפטור, וברמב"ם פי"ד מאישות הי"ז כתבו האחרונים שס"ל שגם בפשיעתה חייב, ואולי תלוי בנידון הנ"ל דאם זה חוב ממוני לא שייך לחייב את הבעל במה שגרמה לעצמה, אבל אם זה חוב של אישות, לא איכפ"ל הגורמים אלא התוצאה שהוא חייב להבריאה.

וכן נחלקו הרמב"ם והראב"ד בפ"י מגירושין הכ"ג אם אשה שוטה חייב ברפואתה, דדעת הרמב"ם שפטור כיון שאין לו חיי אישות איתה והראב"ד חולק, והיינו כדנתבאר דלרמב"ם כיון שעיקר חובת הרפואה היא כמזונות מדין אישות, ובאשה זו שאין שייך בה אישות אינו חייב לרפואתה.

אמנם כתב הנחל יצחק (סוף חלק א קונטרס בענין אהע"ז סי' עז) שכתב דבחוב מזונות יש שני דינים, א. מדין תנאי כתובה שהתחייב לה דאת תהא יתבה בביתי ומתזנא מנכסי וכו', והשני משום דאגידא גביה ומה שאינה יכולה להנשא לאחר זה מחייב אותו בפרנסתה, ועיין שם מה שכתב לבאר בזה ואכמ"ל.

והביאור בשני דינים אלו, במה שחקרנו לעיל בגדרי חיוב מזונות, ומחדש הנחל יצחק דתרוויהו איתניהו ושני הצדדים נכונים. דהדין הראשון של תנאי כתובה הוא חיוב מזונות כחוב שחייב עצמו (מהתורה או מדרבנן) לפרנס את אשתו, אבל הדין השני אינו חוב שאדם חייב לאשתו כחוב ממוני בעלמא שהתחייב לפרנסה, אלא זה מצורת האישות שבינו לבינה, וזהו הביאור דכיון דאגידא גביה חייב לפרנסה, דזה מצורת האישות שאיש אשה תלויה בו חיה לפרנסה ולזונה, וזה צורת אישות דהאיש משפיע והאשה מקבלת.

ג. ביאור לפי"ז בסוגיית הגמ' באלמנה

והנה הבאנו לעיל שבאלמנה חייב רק ברפואה שאין לה קצבה, אבל רפואה שיש לה קצבה אינו כמזונות, ואינו חייב לה, והקשינו דלכאורה המגדיר של השם מזונות הוא 'חיותא' ולא מה שאין לזה קיצבה, ואמאי החיוב רפואה צריך להיות דומיא דדבר שאין לו קצבה דווקא, ולפי הנ"ל ניחא דבמזונות איכא שני דינים כדברי הנחל יצחק, מזונות מדין חוב ומזונות מדין אישות, ותרוויהו חיותא נינהו, אמנם המגדיר של השם חוב הוא הקיצבה שלו, והמגדיר של השם אישות הוא האין קיצבה שלו, דזה ענינו של חוב שחייב כך וכך לפלוני, ולא שייך חוב שאין לו קצבה, אבל חיי אישות הינם דבר שאין לו קצבה, וכל זמן שהיא אגידא ביה חייב לתת לה צורכי ללא הגבלת זמן. ולכן

מגדירה הגמ' את שני צורות החיובים ביש לה קיצבה ואין לה קיצבה, דזה ההגדרה האמתית לחיובו, אם הוא חוב בצורה של ממון או חוב של אישות.

ולכן אומרת הגמ' דבאלמנה חייב רק ברפואה שדומיא למזונות במה שאין לו קיצבה אבל אם יש לו קיצבה לא, משא"כ באשה נשואה שבעלה חייב לה מחמת שני הדינים הנ"ל כמו שכתב הרא"ש דחייב לה גם במזונות שאין לה קיצבה וגם בפדיון שיש לו קיצבה, ולכן באשה אין חילוק. ומובן דהגדרת ה'אין לה קיצבה' היא מהותית בהגדרת חיוב המזונות, דדבר שיש לה קיצבה נחשב כחוב בעלמא שצריך לפרוע סך כך וכך, אבל דבר שאין לו קיצבה אין עליו שם חוב. ולכן א"ש דברי ר' יוחנן דגם רפואה שאין לה קיצבה אם יעשה הסכם עם הרופא ממילא שינה את זה למהות של חוב ולא לאישות.

אמנם צריך לומר כאן חידוש נוסף, דהרי באלמנה החיוב מזונות אינו מדין אישות, אלא מדין החוב כתובה שאת תהא יתבא בביתי, ונמצא שהחיוב מזונות דידה הוא חיוב מזונות של חוב, אבל דין רפואה דידה הוא דומיא דמזונות דאישות ולא מזונות דחוב, אמנם הביאור בזה דחיוב של רפואה מדין חוב לא יכול להיות באלמנה, דלא שייך חוב שאחר מותו, דזוקא מזונות שהתחייב להדיא בכתובתה חייב, אבל רפואה שלא התחייב לה מנלן, אלא דאמרו חז"ל דרפואה זה כמו מזונות דחיותא נינהו, אמנם א"א לחייב אלא דומיא דמזונות דאישות ולא מזונות דחוב, ודו"ק.

ובמה שכתב הרא"ש שרפואה שאין לה קיצבה היא כפדיון, ורק בעל לאשתו חייב בזה ולא יתומים לאלמנה, הנה הבי"ש נקט דהגדרת הרא"ש כ'פדיון' היא כפשוטו, וכל דיני פדיון יש לה, ולכן אינו יכול לומר איני פודה וכו', אבל הבית מאיר והאבני מילואים והישועות יעקב חלקו עליו, ומבארים דחלוק דין הרפואה מדין הפדיון, ואין כוונת הרא"ש רק לומר שאין זה מזונות. ולפי דברינו ההגדרה היא האם זה חוב של אישות או חוב ממון, ופדיון הוא כחוב של ממון, וזה כוונת הרא"ש.

נמצינו למדים בהגדרת חיוב הבעל ברפואת אשתו, דרפואה שיש לה קיצבה הרי היא כחוב שהתחייב לה לרפאותה בתנאי כתובה, אבל רפואה שאין לה קיצבה בזה חייב מדיני האישות דביניהם דאגידא גביה.

ד. שאלה אם בעל חייב לתרום את כלייתו לאשתו

ויש לעיין באשה שלי"ע חלתה על כליותיה וצריכה לעבור השתלת כליה, והנה בעלה נמצא מתאים במחינה רפואית לתרום לה כליה, האם חייב לתרום לה כדי לרפאותה או לא. והנה בכל אדם שנמצא מתאים לתרום כליה לחולה, כתבו הפוסקים שאין לו חיוב לתרום אלא מעלה ומצווה רבה היא, אבל חיוב ליתא (עיין בשו"ת הרדב"ז ח"ג סי' תרכז, או"ש הלכות רוצח פ"ז ה"ח, אג"מ יו"ד ח"ב סי' קעד, מנח"י ח"י סי' קג, ובציץ אליעזר ח"ט סי' מה וח"י סי' כה), אמנם בבעל שחייב ברפואת אשתו אולי נימא שמחוייב גם בכה"ג, וכל זה בכלל חיובו לרפאותה, או שאינו מחוייב אלא לשלם לה לרופאים ורפואות, ולא בגופו.

ועוד יש לעיין באופן שאין כלייתו מתאימה לאשתו, אבל יש ארגון מסויים שמוכן להשיג עבודה כליה מתאימה בתנאי שהוא יתרום את כלייתו למאגר, האם מחוייב בזה או לא.

והנה לפי הבעל העיטור שגם בעל אינו מחוייב ברפואה שיש לה קצבה, יש לדון האם השתלה דינה כיש לה קיצבה או לא, דמצד אחד יש לה קיצבה דעושה השתלה חד פעמית וקצובה, אמנם מאידך אם לא ישתל הרי יהיה כאן רפואה שאין לה קיצבה, דעד יום מותה תהיה חולה, וא"כ נמצא שהוא מחוייב ברפואתה מחולי זה, וא"כ גם אם ע"י ההשתלה יהפך להיות כיש לה קצבה לכאורה מחוייב בזה, דכעת היא חולה בחולי שישלה קיצבה.

אמנם בגמ' ברבי יוחנן מבואר שחולי שאין לו קיצבה שהפכו לחולי שיש בו קיצבה ע"י שומת הרופא נפטרו היתומין, ולכאורה ה"ה הכא. איברא דלא דמי, דהתם לאחר שומת הרופא נהיה כקיצבא, אבל הכא לפני שתעבור את ההשתלה (ובהצלחה!!) לא יחשב כיש לה קיצבא, ונמצא דכל שעה עדיין חייב בה, ויל"ע בזה.

אמנם כל זה אינו נפקא מינה לדינא, כיון דקיי"ל דגם חולי שיש לו קיצבה חייב ברפואתה, נמצא שיש לו חיוב לרפואתה, אמנם יש לעיין עדיין אם מחוייב בגופו לדאוג לרפואת אשתו, וצריך יתן מאבריו על זה, או דאינו אלא חוב ממוני וכדו' ולא גופני.

והנה שיטת רבינו אליהו בתוס' בכתובות סג. שחייב להשכיר עצמו כדי שיהיה לו כסף למזונות לאשתו, ור"ת חולק, והובאו דבריהם בטור סי' ע. וביאור שיטת רבינו אליהו לפי מה שנתבאר דחיוב מזונות אינו חיוב ממון רגיל, דבחוב בעלמא גם רבינו אליהו מודה שאין חיוב כזה להשכיר את עצמו, וכ"כ בשו"ת הרא"ש כלל עח הובא במחנ"א פועלים סי' ב דבשאר חובות אין דין כזה, ורק הכא חייב בזה, וע"כ דס"ל דזה חוב של אישות, וכך כתב החזו"א בב"ק סי' כג סקכ"ח דווקא למזונות אשתו חייב בזה דהוי כעונתה.

וגם בדעת רבינו תם שחולק שאין צריך להשכיר עצמו, מ"מ מודה שצריך לטרוח בגופו נמי, דראיית רבינו אליהו ממה שכתוב בכתובה 'ואפלח', ור"א הבין שישכיר עצמו, אבל לר"ת הביאור שיטתו בעצמו על רפואתה, ולא רק בממונו, וכ"כ ר"ת שם ובחידושי רבי ראובן סי' יד, אלא דלהשכיר את עצמו לא התחייב אבל החובה היא ודאי גם על גופו לכו"ע. ונראה דגדר הדין שחוב של ממון חל על הגברא שיעבוד דנכסים ואם אין לו נכסים פטור, אבל חוב של אישות זה חוב עליו שצריך שכן יהיה, ואין החוב על המעשה אלא על התוצאה, ולכן גם באין לו צריך לדאוג שיהיה כן.

ומעתה דגם לר"א וגם לר"ת יש חיוב על גופו במאי פליגו, ולכאורה נחלקו אם יש חיוב על גופו ממש, ר"א ס"ל שחייב 'לתת' את גופו ממש ולכן חייב להשכיר עצמו, ועיין בעזר מקודש שדן שם אם חייב גם למכור עצמו כעבד, ובחזו"א כתב דמסתמא עבודה מבוזה פטור, דגדול כבוד הבריות. אבל לר"ת לא התחייב לתת את גופו רק לטרוח בעצמו. ומעתה יל"ע לפי רבינו אליהו שחייב לתת את גופו ממש להשכרה, אולי חייב גם לתת אבריו, דהעיקר שהיא תהיה בריאה. וצ"ע בזה, איברא דכ"ז רק בדעת ר"א, אבל לר"ת נראה פשוט שאינו חייב בזה. וכבר כתב החזו"א שלדינא א"א לחייב את הבעל אחרי שר"ת פטרו, וא"כ לדינא א"א לחייב את הבעל לתרום את כלייתו, (אמנם ודאי שמבחינה פרקטית אם יתרום הוא ירוויח מזה שאשתו תהיה בריאה, אבל חיוב ליכא).

ה. ידון אם השתלה בכלל חיובי הבעל לאשתו

אכן יש מקום להסתפק דאולי אין בכלל חיובי הבעל לרפואת אשתו על ידי השתלת כליה, דסוג כזה של רפואה אינו בכלל חיובי הרפואה. דהנה ברפואת נזיקין כתב בשו"ע חו"מ סי' תכ ס"ג

המחסר את חברו אבר שאינו חוזר, חייב בכל החמשה דברים. אפי' הפיל שינו, חייב בכל, שאי אפשר שלא יחלה פיו שעה אחת, אף על פי שהשן אין לו רפואה, בשר השינים צריך רפואה.

ובשמרו משפט ח"א סימן קיא הביא שכתב הגרצ"פ פראנק (ונדפס בטור סי' נח) שהשתלת שיניים אינה בכלל ריפוי, דהחיוב ריפוי הוא לרפאות את האבר הקיים שחולה להחזיקו ולהחיותו, אבל בהשתלת אינו מרפא את מה שקיים, אלא מביא שן חדשה. דהרי גבי נזיקין יש חמשה דברים נזק וריפוי וכו', ומבואר באור זרוע בב"מ סי' רסב דדבר שמתרפא מעצמו, והוצאות הרפואה הם לזרז את הרפואה, זה בכלל ריפוי, אבל שן שאינה מתרפאת אינה בכלל ריפוי אלא בכלל נזק, ולכן גם אם אפשר כיום להשתיל שן אינו בכלל רפואה אלא בכלל חסרון הנזק. וכך מבואר בחזו"א בב"ק סי' יג סק"ב).

ויש לעיין אם השתלת כליה דמי להשתלת שן, דמצד אחד נמי אינו מתקן את הכליה הקיימת אלא מניח שם אבר חדש, מצד שני אינו דומה לשן דהוי אבר שהנשה תלויה בו ומתקן את כל האדם, ודווקא בשן חסרה לא שייך לומר שמתקן את האדם אלא בורא שן חדשה, אבל הכא יש תיקון לכל האדם, וא"כ יש לומר דנהי דאינו מתקן את הכליה הישנה מ"מ מתקן את האדם שנעשה כמו שהיה, ויש לדון האם החיוב ריפוי הוא על הכליה שניזוקה או להחזיר את האדם לקדמותו וזה אפשרי, ולכן אולי השתלת כליה נחשב כריפוי ולא כנזק, משא"כ שן אינו אלא כמניח אבן שם ואינו מתקן את האדם, ויל"ע.

ואי נימא דגבי נזיקין, המזיק כלייתו של חברו פטור מלתרום לו כליה, יש לדון אולי גם חיובי הבעל ברפואת אשתו דומיא דנזקין, ומה שמוגדר בתורה כריפוי לענין נזיקין בזה חייב הבעל, אבל דבר שאינו מוגדר כריפוי אלא כנזק, הבעל פטור.

ומסתבר שלא דמי, דהתם צריך לתקן מה שהזיק ומה שחיסר, והתורה חילקה בין הגדרת נזק לחוד לבין הגדרת ריפוי לחוד, ובזה כתבו האחרונים שבהשתלה לא מתקן את הנזק שעשה אלא שמוסיף כאן אבר חדש ולכן אינו בכלל ריפוי אלא בכלל נזק, משא"כ הכא חיוב הבעל שאשתו תהיה בריאה, ואין נפק"מ אם על ידי שירפא את האבר הקיים או שיביא לה אבר ממקום אחר, והכא בודאי החיוב רפואה הוא להעמיד ולתקן את האשה ולא את האבר החולה, ולכו נראה פשוט שודאי הבעל חייב לטרוח בהשתלת כליה לאשתו, אמנם א"א לחייבו לתרום את הכליה של עצמו וכנ"ל.

וכן לענין אם בעל חייב לשלם לאשתו עבור השתלת שיניים. ומסתברא דתלוי במצב, דאם אינה יכולה לאכול אוכל רגיל מחמת חוסר שיניה, אפי' שיכולה להתקיים ע"י דיסה וכדו', מ"מ אינה באופן התקין, וחייב לרפאותה ע"י השתלה, אבל אם יכולה לאכול, ורק יותר נח לה בהכי יל"ע.